

Zájem o individualitu žáka

V české výtvarné výchově se již na samém počátku devadesátých let mezi jinými koncepcemi uplatňovalo i pojetí, které kladlo důraz na žákovskou reflektivní komunikaci doprovázející výtvarný projev. Jeho prioritou byl respekt k individualitě žáků a snaha poskytnout jim co nejvíce příležitostí ke svobodnému projevu – ať již za pomoci výtvarných prostředků, nebo v doprovodném dialogu. V anglicky mluvících zemích bývá tento přístup označován jako “student-centered”, popř. “child-centered”, tj. přístup zaměřený na žáka, resp. na dítě

Vliv arteterapie

Zvláštností českého vývoje výtvarné výchovy v pojetí orientovaném na žáka bylo to, že do něj vstupovaly silné vlivy z arteterapie. Ta se v Čechách i na Slovensku rozvíjela od počátku 50tých let 20. století, ale neměla státní podporu ani publicitu. Mnozí výtvarní pedagogové si však neoficiálními cestami prohlubovali vzdělání v této oblasti. Na počátku devadesátých let díky velkému zájmu studentů na českých pedagogických fakultách se vliv arteterapie ve výtvarné výchově rychle šířil. Avšak zkušenosti ukázaly, že nepromyšlené přebírání arteterapeutických metod a technik není pro školu vhodné. Bylo nutné hlouběji porozumět tomu, které stránky arteterapie jsou pro výtvarnou výchovu přínosné a které naopak hrozí střetem kompetencí mezi psychoterapií – do níž arteterapie patří – a výchovou. Přívrženci arteterapie z řad výtvarných pedagogů tím byli nuceni soustředně se zamýšlet nad způsobem své vlastní pedagogické práce a pokoušet se o její teoretickou reflexi.

Název „artefiletika“

Pro uvedené pojetí bylo třeba zavést název, kolem něhož by se mohl soustředit praktický i teoretický zájem. Inspirací se stal článek Liory Breslerové (1994), v němž autorka popisuje tzv. “filetické” (“philetic”) pojetí výtvarné výchovy, zaměřené na paralelní rozvoj intelektuálních a emocionálních dispozic žáků. Termín je odvozen ze starořeckého slovního základu “fil” spjatého s pojmy láska, přátelství, mít rád. Souvisí též s ideovým odkazem Filéta (Philétos) z Kou. V životním díle tohoto umělce, myslitele a pedagoga se spojily dvě typické stránky filetického přístupu: umělecký tvůrčí projev a přemýšlivá reflexe. Spojením předpony “arte-” s pojmem “filetické” pojetí výchovy vznikl termín “artefiletika”, který byl v České republice představen statí publikovanou v roce 1994. Pod tímto jménem se toto pojetí výtvarné výchovy dále rozvíjí.

Teoretická východiska artefiletiky

Artefiletika se koncentruje zejména na otázky paralelního rozvíjení i propojování intelektuálního a emočního potenciálu u žáků. Podkladem k tomu je spojení výtvarné tvorby s její reflexí, a to prostřednictvím dialogu mezi žáky.

Na této cestě se artefiletika dopracovala k tzv. post-strukturalistickému pojetí výtvarné výchovy. Jeho cílem je přivést žáky k interpretaci výtvarného projevu na základě jejich osobních zážitků, a tak bránit zúžení interpretace do jediného výkladového rámce "vnuceného" žákům učitelem. Jde o to, aby sami žáci nebo studenti mohli aktivně nacházet svou vlastní osobitou pozici výkladu a mohli svá mínění porovnávat mezi sebou navzájem.

V kontextu obecné pedagogiky je artefiletika svým pojetím nejbližší tzv. pedagogickému konstruktivismu, což je teorie, rozrůzněná do několika proudů, která ve vyučování zdůrazňuje nejenom aktivní úlohu jednotlivce a nutnost brát ohled na jeho osobní dispozice a zkušenosti, ale právě tak i zásadní důležitost komunikace jedince s druhými lidmi v procesu poznávání a učení.

Osobní zkušenosti žáků a reflektivní dialog – východisko artefiletiky

Koncepčním východiskem artefiletiky je zvláštní zřetel k osobním zkušenostem žáků spojený s důrazem na reflektivní dialog, který navazuje na výtvarnou tvorbu. Reflektivní dialog by měl rozvíjet tvořivé myšlení a vést k hlubšímu poznání výtvarného projevu. V průběhu dialogu mezi žáky jsou "konstruovány" nové poznatky prostřednictvím aktivního střetávání různých osobních hledisek (tato konfrontace různých individuálních zkušeností a postojů je v teorii pedagogického konstruktivismu nazývána socio-kognitivní konflikt).

Uvedený přístup vychází z přesvědčení, že rozdílnost mezi individuálními zkušenostmi různých lidí je klíčovým východiskem pro pedagogické působení ve výchově uměním. Artefiletika se ve svých pedagogických postupech opírá o známou skutečnost, že výtvarný projev poskytuje žákům příležitost k vyjádření jejich jedinečných osobních zkušeností, poznatků, přání, citů... Z toho vyplývá, že výtvarné projevy obsahují velký poznávací potenciál, který je dobré využít a zpracovat tak, aby byl pro žáky přínosem. Dialog, který se rozvíjí kolem výrazových projevů a nalézá v nich svou motivaci, přináší řadu možností k reflektivnímu poznávání a přemýšlení. Je na učiteli, aby žáky k dialogu vybízel, podporoval jej, a především aby jej začleňoval do širších kulturních a poznávacích souvislostí.